

Ljubezen, ki giblje sonce z milijon zvezdami (O Dantejevem bivanju v Tolminu)

ALEKSANDER LAVRENCIČ

Jacopo Valvasone di Maniago se je sredi 15. stoletja navduševal nad Tolminom in njegovo okolico. V tem po njegovem mnenju "čudežnem okolju" je kot gost oglejskega patriarha Pagana della Torre florentinski begunec bival in tu ustvaril del svojih pesnitev. Nekateri opisi narave v Božanski komediji so po Jacopovem mnenju podobni naravnim krasotam tolminske dežele. Še bolj kot visoki vrhovi in krasen čist zrak ga je v to prepričalo ime neke skale nad Tolminko, "Sedia di Dante", tudi najmanjši dvomi pa so se mu razblinili, ko se mu je zazdelo, da je na nekem kamnu pri jami, ki se še dandanes imenuje Dantejeva jama, razbral pesnikovo ime.¹

Človeško je razumeti Jacopa, verjetno Dantejevega oboževalca, ki je morda znal njegove stihe na pamet. Poskusimo se zato vživeti v njegovo kožo (ali pa dušo), ko je iz jame prišel na svetlo. Spomnil se je Dantejevih verzov, ko pesnik opisuje svoj prihod iz pekla (Pekel, 34.133-139).

*Po stezi tej sva jaz in vodja zvesti
krenila zopet v svet, kjer sonce sije,
hodeč, ne da bi kdaj hotela sestiti
on pravi, jaz za njim, kot pot se vije,
dokler tam zgoraj skozi luknjo v jami
ne uzrem neba in njega lepotije:
tam šla sva ven in stala pod zvezdami.*

Vsakdo, ki je kdaj bil v podzemeljski jami, je spoznal ta občutek, ko je prišel na plano. Jacopo je bil tako navdušen, da se mu je celotna pokrajina zazdela takšna, kot jo je opisoval Dante.

Temu poročilu je poskušal dati zgodovinsko podlago furlanski zgodovinar Joannes Candidus (1521). Ta je prelevil mesto Forli v Romagni v Friuli² (Čedad), tradicija je tako dobila zgodovinsko ozadje, pred zgodovinsko kritiko pa ni vzdržala.³

Tradicijo so nato različni avtorji še bolj razpletli (ali zapletli?), Danteja so postavljali v Devin, v Postojno... Vzhičeni Jacopo, ki je razbral njegovo ime na kamnu pred jamo nad Tolminom, ni pomislil, da bi bilo tako podpisovanje barbarsko uničevanje naravnega okolja. Dejanje torej, ki ne bi bilo vredno velikega pesnika.

Firence in druga toskanska mesta so v drugi polovici 13. stoletja pretresali boji med gibelini in gvelfi ("belimi" in "črnimi"), zaradi katerih je moralo veliko ljudi zapustiti domača tla in se podati širom po svetu. Furlanija in sosednje dežele so mnogim postale drugi dom. Ob prelomu stoletja pa se je kot povsod po Evropi tudi k nam širil gospodarski vpliv florentinskih trgovcev in bankirjev, uradnikov in obrtnikov. Florentinci so postali upniki vrste vladarjev, kot posojevalci denarja so tako prišli do po-

¹ Milko Kos, Srednjeveška kulturna in politična zgodovina Slovencev, Izbrane razprave, Ljubljana 1985, str. 108.

² Antično ime za Forli je bilo Forum Livii, Čedad pa je bil v antiki Forum Iulii.

³ M. Kos, o.d., str. 109.

sesti mnogih krajev v Posočju, Bohinju in drugod.⁴ Zgodovinsko in miselno podlago za izvor tradicije o Dantejevem bivanju v Tolminu lahko iščemo v tesnih stikih, ki so državo oglejskega patriarha vezali s Firencami in Florentinci.⁵

Bianchi je dokazal, da patriarh Pagano della Torre leta 1319 ni bil v Tolminu, in da takrat tudi Dante ni tam prebival. Govoril je precej zaničljivo o "tolminskih barbarih", češ da oni niso bili niti vredni tako velikega pesnika, kot je Dante, med seboj imeti in gledati ga.⁶

Če lahko za kralja Riharda Levjesrčnega⁷ še domnevamo, da je jezdil po Nadiški dolini, moramo to za Danteja zanikati. Motijo pa Bianchijeve besede, "da si ti ljudje takšnega pesnika niso zaslužili niti gledati". Kdo pa si je zaslužil? Morda mesto ob Arnu, ki ga je izgnalo, papež, ki ga je razžalil? Sam je dejal, da lahko vsepovsod po širnem svetu opazuje gibanje sonca in zvezd ter pod svobodo neba modruje o milih mu resnicah. Zato se mu ni treba vračati v Firence, kjer bi celo mesto kot za zločincem kazalo za njim. Nad našim preprostim ljudstvom vzvišeni Bianchi je morda pozabil, da so se "civilizirani" Florentinci svojega velikega sina spomnili šele čez skoraj sto let. Pesnikovo truplo so takrat želeli pokopati v baziliki Santa Croce, toda pesnikov grob v Ravenni je bil prazen. "Kaj hočete," se je namuznil samostanski predstojnik, "verjetno se potika kje po onostranstvu, saj je bil tudi za živega večji del tam..."⁸

In v rojstno mesto, ki mu je pripravljalo grmado oziroma grozilo z rabljevo sekiro, se ni več vrnil. Niti kot mrlič ne. Dante je že vedel, kdo ni vreden koga. Visoko omikana florentinska drhal je leta 1498 na glavnem trgu obesila Girolama Savanarolo, njegovo truplo pa sežgala...

⁴ Prav tam, str. 110.

Florentinske bankirje v Ljubljani so v 14. stoletju nasledili člani trgovske in bančne rodbine Porgerjev, po izvoru iz Furlanije, ki so več četr stoletja povsem obvladovali bančne in denarne posle na Kranjskem. Po tem času so te posle prevzeli čedajski in goriški Židje, katerih banke so poleg v Ljubljani bile še v Slovenj Gradcu, Celju, Radgoni, Mariboru in na Ptuj. Te banke - tudi židovska v Ljubljani, ki je prenehala po letu 1335 - so se ukvarjale s posojili na zastavo (lombardni posli), menjavo novcev, depozitnimi posli in so prevzemale tudi kovanje novcev (Porgerji za patriarha Pagana della Torre). S temi bankami se je tudi v slovenskih deželah uveljavljalo mednarodno, italijansko pravo posojevalcev denarja.

Franc Kos, Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku IV, Ljubljana, št. 508. Ob robu slovenskega etničnega ozemlja je še v 12. stoletju omenjena posest toskanskega mejnega grofa. Vasi Breginj in Loge sta skupaj z zahodnobeneškimi vasi Porčinj, Čereneja, Subid, Prosnid, Krnice, Tipana, Vižont in drugimi v zaledju Ahtna (Attimis) in Tarčenta (Tarcento) spadali v gastaldijo s sedežem v Ahtnu. To ozemlje je oglejska cerkev l. 1170 dobila od toskanskega mejnega grofa Ulrika in njegove žene. Še okoli leta 1400 se je ozemlje imenovalo fevd mejnega grofa iz Ahtna.

⁵ Ferdo Gestrin, Italijani v slovenskih deželah od 13. do 17. stoletja, ZČ 35, 1981, str. 224.

⁶ Simon Rutar, Zgodovina Tolminskega, to je: zgodovinski dogodki sodnijskih okrajev Tolmin, Bolec in Cerkno z njih prirodznanskim in statističnim opisom, Gorica 1892, str. 82.

⁷ Franc Kos, Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku II, Ljubljana, št. 817, 818. Ladjo angleškega kralja Riharda Plantageneta, imenovanega Levjesrčni, je ob vračanju s tretje križarske vojne domov (l. 1192) mrzel decembrski vihar zanesel k obrežju. Kralj je s svojimi tovariši stopil na suho nekje v bližini Ogleja in preoblečen v navadnega trgovca nadaljeval pot, ki pa je ne moremo natančno ugotoviti, saj je moral bežati pred goriškim grofom in njegovim bratom, ki sta ga hotela ujeti. Ko se je hotel prebiti čez Koroško proti deželi njegovega zeta Henrika Leva, saškega kneza, je padel v kremplje svojega zakletega sovražnika avstrijskega vojvode Leopolda.

⁸ Dante Alighieri, Božanska komedija, Ljubljana 1994, spremna beseda dr. Andreja Capudra, str. 659.